

BİR ƏBƏDİ YOLUMUZ VAR

Sabir Rüstəmخانlı publisistikasında kimlik düşüncəsi

Şəddat CƏFƏROV,
İqtisadiyyat elmləri üzrə fəlsəfə
doktoru,
Azərbaycan və Rusiya Yazıçılar və
Jurnalistlər Birliklərinin üzvü,
Beynəlxalq Yazıqlar Birliyinin üzvü

Sabir Rüstəmخانlı kimi sənətkarlar özünü ifadənin yalnız bir cəhəti olmadığını düşünür. Belələri ən müxtəlif təbəqələrdən millətin ruhuna təsir etmək imkanları arayıb və bunu öz düşüncələrinin işığında daha artıq reallaşdırmağa çalışırlar. Sabir Rüstəmخانlı təkcə poeziya ilə deyil, məşğul olsaydı, yenə xalqın böyük sairidi, buna söz yox. Ancaq o bütün imkanlarını səfərbər edərək millətin ruhuna təsir göstərmək yollarını arayıb və bu yolda heç bir zəhmətdən çəkinmir. Ömrünün ahlı çağlarında çox dəyərli nəsr əsərləri ilə xalqımızın tarixinə işıq saldı. Eləcə də, cavanlığından başlayaraq elm-ədəbi, publisistik yaradıcılığı ilə də sözünü, ruhunun istəyini millətə çatdırmaq məqsədi ilə bu gün də, bu sahədə də fəaliyyətini qızgınlıqla davam etdirir. Onun "Milli ideya və dövlət ideologiyası", "Milli intibah nədən başlayır", "Mədəniyyət, siyasət və milli hədəflərimiz" kimi məqalələrini həm həyatı-praktik müşahidələrinin nəticələri, həm də milli ruhun silahlandırılması üçün nəzəri düşüncələr sistemi adlandırmıq olar. Adlarını çəkdiyim məqalələrin hər birini ali məktəblərin humanitar sahələrində, hətta digər ixtisas sahələrində də xüsusi kurs dərsləri kimi istifadə etmək çox yararlı olardı. Zənnimcə, böyük sənətkarın düşüncələri xalqın tərbiyəsinə öyrənmək istəyən, məqsədi siyasətlə məşğul olmaq istəyində olan hər bir siyasətçinin yoluna, düşüncəsinə işıq sala bilər.

"Milli ideya və dövlət ideologiyası" yazısında qədim Ellin düşüncəsindən üzü bəri tarix yoluna nəzər salınır.

Sabir Rüstəmخانlı doğru deyir ki, hər bir xalq istəyir ki, özünün milli ənənələrini, kökünü unutmadan müasir inkişafıla ayaqda qalsın. İnkışafın getirdiyi yenilikləri qəbul edib özünü də yenilənsin. Bəli, ümumiyyətlə, yenilənmədən dünya xalqlarının çarçısından öz yerini tutmaq mümkün deyil. Təəssüf ki, dünyanın güc mərkəzləri yenilik adı ilə zəif ölkələri təkcə hərbi baxımdan yox, həm də iqtisadi, hətta mədəni baxımdan işğal etmək niyyətindən əl çəkirlər. Bu mənada hədəfdə olanlardan biri də elə Azərbaycan xalqıdır. Bizim ən böyük faciəmiz böyük Azərbaycan ərazisinin parçalanmasıdır. Bu gün vətəndən qıraqda qalan yerlər bütövlükdə Azərbaycanın özündən çox-çox böyükdür. Güney Azərbaycan isə mədəni istəklərindən məhrum edilib. Assimilyasiya dəyirmanında üyüdülməkdədir. Şimali Azərbay-

canın da yolu heç də hamar deyil. Son otuz ilin hadisələri tarixin bir çox gəcəklərini bizə göstərdi. Azərbaycan tarixən bir neçə etnosun vətəni olub. Hətta qədim Albaniya zamanında belə burada ayrı-ayrı etnik qruplar sıx qonşuluq və dostluq əlaqələri ilə yaşayıb, özlərinin həyatlarını hisf edib özlərinin mədəni inkişafı ilə təmin olunublar. Dünyanın böyük güc mərkəzlərindən biri kimi Sovet dövründə də az-çox xalqların mədəni mühitləri qorunurdu. Amma Sovet dövlətinin çöküşündən sonra Azərbaycanın sabitlik istəməyən qüvvələr meydana çıxıdı ki, onlar qızışdırıcı yolu ilə etnosları bir-birinin üstünə salmağa çalışırdılar.

Sabir Rüstəmخانlı yaxşı bilir ki, milli dəyərləri qorumaq üçün birinci növbədə dövlətin sərhədlərini qorumaq lazımdır. Dövlətin təhlükəsizliyi təmin olunsaydı, onda xalqlar da öz istəkləri ilə baş-baş qala bilər. Çox təəssüf ki, dünyanın güc mərkəzləri ayrı-ayrı xalqların sabit həyatı ilə barışmır, onları müxtəlif illuziyalarla intriqalara çəkir. Bir çox hallarda, demək olar ki, münaqişələri müharibəyə çevirməklə özlərini idarə edən dövlətlər də məhv edirlər. Şübhəsiz, Azərbaycanı bu sarıdan ayıq salmaq üçün Sabir Rüstəmخانlı maraqlı paralellər də aparır: "Amerika Birləşmiş Ştallarında Amerika həyat tərzini zənginlik, iqtisadi problemlərsizlik - dünyanın can aldığı sayılır. Amerikaya bənzəməz. Amerika arzusunu ideologiyaya səviyyəsindədir. Lakin 1990-cı illərdən başlayaraq, nədənsə, ABŞ öz Yaxın Şərq siyasətini bir messionalıq çıldırdı deyindirib: "diktaturalardan əzab çəkən xalqlara yardım..." Əfqanıstan, İraq, Ərəb baharı və s. Niyət bəllidir. Böyük dövlətlərdən qanun soruşulmur... Bir vaxtlar SSRİ də yardım və ya sosializmi yaymaq adına, mahiyyətcə işğaldan az fərqlənən bir ideologiyaya ixracı ilə məşğul idi. Xırda dövlətlər istədi-istəmədi, onlara "xoşbəxtlik" aparmaq və sonra onları öz içində ezmək son əsrlərdə rus ideyasının nüvəsini təşkil etmişdir. Mahiyyətcə bunlar böyük güclərin tarix boyu müxtəlif maskalarla ortaya çıxan imperiya iddialarıdır. İkinci Dünya müharibəsindən sonra yeni Avropa düzünü, daha çox, insan haqları, qanunların aliliyi, insanların layiqli yaşaması, vətəndaş cəmiyyətinin inkişafı, başqa dövlətlərlə dinc əməkdaşlıq prinsipləri üzərində qurulmuşdur. Hansı dövlət götürsən öz şəraitini, tarixi təcrübəsini, din və ənənələrinin tələblərini uyğun bir gələcək planının çizildiyini görürük". Dağıq müşahidələrdir. Livan bombalanır, Əfqanıstan bir neçə dəfə çök-çevir oldu, uzun illərin qırğınlarından sonra Taliban yenidən hakimiyyətə qayıdı. Bir sözlə, Əfqanıstan hələ də öz içindən özünü yeməkdədir. Şübhəsiz, bu işdə kənar barməqlərlə də rol u deyil. Sözləndiyi heqiq mənada maddi rifahın təmin etmiş Liviyə gözlərimizin qarşısında məhv edildi. İraqın düşüdüyi girdabi təəssüf deyil, yollar daha hamar olardı. Elə Azərbaycanın Xalq Cümhuriyyəti dövrünü götürək. Tarix səhnəsinə gənc, demokratik bir respublika çıxmışdı. Amma onu hər tərəfdən təhdid edirdilər və əgər belə demək mümkünsə, bolşevizmin çürük iluziyaya ideyaları ilə aldadaaraq məhv etdilər. Sabir Rüstəmخانlı xalqına işiq gətirən ziyalıların xidmətlərini yerli gələcək dəyərləndirməyə çalışır. O demək olar ki, milli düşüncə ilə bağlı bütün polemikalarında Mirzə Fətəli Axundzadəni yada salır. Onun milli oyatmaq, qaranlıqdan işığa çəkmək cəhdlərinə müqəddəs

bir əməl kimi baxır. Hətta bu yolda üzü bəriyə qələm işlədən hər kəsin xidmətlərini unutmur.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Sabir Rüstəmخانlı Azərbaycanın son otuz ilindəki yolunun ikinci Qarabağ savaşından keçən hissəsini xüsusilə təqdir edir. Əlbəttə, bu savaşdakı qələbənin mahiyyətini o birinci növbədə milli diriliklə bağlayır: "İkinci Qarabağ savaşında qələbə Azərbaycan tarixinin yeni bir başlanğıcıdır və savaş öncəsi - milli birlik zərurətinin ortaya atılması, iqtidarla müxalifətin vətəndaş həmrəyliyi ideyası ətrafında bir araya gəlməsi, qələbəmizi şərtləndirən amillərdən biri olmaqla, müharibədən sonrakı həyatımızın da əsas əlaməti və uğurlarıdır. Bu münasibətlər tarixi zərurətdən yarandı, amma onun da yamaqlı olması üçün qarşıluqlı-güzlü addımlar atılmalıdır. Bu mənada iqtidar-müxalifət mənsubiyyətinə fərqli yanaşmaları aradan qaldırılmalıdır. Çoxdan müzakirə predmeti olan məsələni mənə yada salmaq yerinə düşər: müxalifət partiyaları iqtidarla əməkdaşlıq edərək savadlı, bacarıqlı, yeni dövrün tələblərinə cavab verən gənclər var. Siyasi mənsubiyyətlərdən asılı olmayaraq - onlar da dövlət idarəçiliyinin bütün sahələrində vəzifəyə, hətta layihə olanları ən yüksək səviyyələrdə vəzifəyə təyin olunmalıdır. Bütün demokratik, layihə dövlətlərdə vəziyyət belədir, bizdə isə barışmazlıq səviyyəsindədir. Nəinki Avropa, hətta keçmiş sovet respublikalarının əksəriyyətində müxalif partiyaların nümayəndələrini yüksək vəzifələrdə görmək olar. Bizdə isə təəssüf ki, bu məsələnin əhəmiyyətini nəzərə alınmır. Mənə köklü islahatlar çərçivəsində həll edilmiş olan ciddi məsələlərdən biri də budur". Nəhayət, onu qeyd etmək lazımdır ki, Sabir Rüstəmخانlı milli ideya məsələsi həmişə düşündürür. Dövlətimiz ideologiyasını o, bu düşüncəsindən kənar saxlamır. Doğru olaraq qeyd edir ki, xalqın əxlaqını, inanclarını, təbiətini və insana münasibətini, yaşam tərzini, gələcək haqqında arzularını cəmləşdirən düşüncə elə milli ideyanın özü deməkdir.

Ümumiyyətlə, Sabir Rüstəmخانlı fikir və düşüncələrini şərh edərkən tarixi paralelləri həmişə diqqətdə saxlayır. Leninizmin, Marksizmin, Stalinizmin, bolşevizmin, sosializmin, kommunizmin... iflası ləbubidir və bunu Sabir Rüstəmخانlı da təsdiq edir. Çünki onlar heç bir cəhətdən real həyatla bağlı deyildi. Buna görə də təix səhnəsindən çıxmaldı idi.

Nəhayət, Sabir Rüstəmخانlı o qənaətdə gəlir ki, bütöv Azərbaycan və Turan birliyi bizim əsas məramımız olmalıdır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Sabir Rüstəmخانlı bu düşüncəyə təsadüfi gəlmir. Çünki türk dövlətləri və türk xalqları artıq gələcəyi qorumaq yolunda Turan birliyinin vacibliyini yaxşı dərk edirlər. Axır ki, Sabir Rüstəmخانlı dövlət idealizə edir, çünki mükəmməl dövlət xalqı böyük hədəflərinə çatdırmaq yolunda ən güclü vasitədir. O, Azərbaycanlıyı Azərbaycan Respublikasının rəsmi ideologiyası kimi görür. Maraqlıdır ki, bu zaman bir yazıçı kimi, söz-sənət adamı kimi təbiət rəmzlərini də yada salır. Savalan dağını xüsusi bir sevgi ilə tərənəm edir. Savalan dağını Zərdüşdən Xətaiyə qədər yolda ən uca zirvə kimi sevgi ilə anır. Zənnimcə, bu missiyada Xudafərin körpüləri də yada salınmalı və bu körpülərin xalqın ruhunda yaratdığı ölməz duyğuların təronnümün də unutmamaq olmalıdır. Xalq Xudafərin körpülərinə əbədi birlik rəmzi kimi baxır.

Sabir Rüstəmخانlının maraqlı məqalələrindən biri də "Milli intibah nədən başlayır" adlanır. O, təsadüfi olaraq mən-

qələsini sual cümləsi ilə başlamır. Bununla sanki cəmiyyətə sual verir, hər kəsin düşüncəsinə təsir etməyə çalışır. Qoy hələ şərh etməmişdən əvvəl hər kəs özü desin ki, milli oyanış nə vaxt, necə, nədən başlayır - bu barədə düşünsün. Sabir Rüstəmخانlı bu mətndə belə bir məramı əsas götürür ki, tarixi, gələcəyi, bu günü, ümumiyyətlə, məqsəd və məramları haqqında düşünməyən xalqlar üçün milli intibah yoxdur. Demək, burada belə bir nəticə çıxır ki, milli intibah üçün gərək elə tarixini yaxşı biləsən və gələcəyin haqqında düşüncəsən.

Hər yerdə olduğu kimi Azərbaycan da da çoxlu sosial problemlər var. Amma sosial problemlərə diqqəti yönəldərək bundan inqilab ocağı qalmaq istəyənlər unutmamalıdır ki, inqilablar son nəticədə ən mükəmməl dövrləri belə çökdürür, onu tamahkar xarici güclərin ayaqları altına verir. Elə mənfur insanlar var ki, çox asanlıqla xalqı dövlətdən incik salmağa çalışır.

Bu yolla idarəetmə rıçarklarını dağıtmıq istəyirlər. Daha dəqiqini özü yazır: "Adamları öz dövlətlərindən incik salmaq, gələcəyə olan ümidlərini qırmaq, qəddarlıq, mərhəmətsizlik mühiti yaratmaq, cəmiyyəti sevgisiz, yalançı, maddiyatdan başqa bir şey düşünməyən, lovğa, bir-birini bəyanməyən kütləyə çevirmək... Bunlar kapitalizmin, bazarın gətirdiyi bəhərlərdir, yoxsa təcridən milli xarakterimizi hopan bəhərlər? Hər insan kimi hər millətin də öz taleyi, öz yolu, öz Allahu var. Bizə qurulan tələlərdən keç-keçə bu günə gəlib çatmışıq. Vətənimizin bir parçasında da olsa müstəqil dövlətimizin mövcudluğu gələcəyimizin təminatıdır. Ölkə başdan başa qurulur. Bunu inkar etmək olmaz! Ancaq bir az da içimizin quruluşunu düşünməliyik!.. İcəndə çökdürülən çölin hər-bəzəyi qorumaz! Azərbaycanın böyük gələcəyi xalqımızın milli əxlaqa və dəyərlərə söykənən, insanı böyütdən, ona azadlıq verən, məcərrad cəmiyyəti yox, şəxsiyyəti ucaldan, vətən havasını sevgiylə, sayğıyla dolduran yeni intibahından başlayacaq...". Sabir Rüstəmخانlının bu qeydləri ilə razilaşmamıq mümkün deyil. Ən əsas da ona görə ki, Sabir Rüstəmخانlının döndə-döndə təkrarladığı və yada saldığı məhz inqilab vasitəsi ilə yaranmış mədəni problemləri bizim hər birimiz öz gözlərimizlə görmüşük. Biz kütləyə çevrilməyin yaratdığı faciənin şahidiyik. Erməni vandalları məhz Azərbaycanın kütləyə çevrilmə dövrünü gözlədi və həmin dövrdə işğala başladı.

Görkəmli ədib "Mədəniyyət, siyasət və milli hədəflərimiz" adlı qeydlərindən də yan keçmək mümkün deyil. O dəfələrlə təkrar etdiyini kimi, bu qeydlərində də müxtəlif etnosları birləşdirən cəhəti daha qabarıq göstərir. Türkləri, kürdləri, talışları, tatlari, digər dağlı xalqlarını Azərbaycanda bir araya gətirən vətən sevgisidir. Müxtəlif etnosların nümayəndələri avarlar, saxurlar, ləzgilər, yəhudilər və başqaları qəhrəman türk oğulları ilə birgə Azərbaycan uğrunda canlarından keçməyi özlərinə şəərəf bildirdi.

(Davamı 11-ci səhifədə)

